

Badanie jest kontynuacją projektu prowadzonego od 2015 roku przez litewski think tank Lithuanian Free Market Institute (LFMI), w którym FOR bierze udział od 2015 roku. Celem projektu jest analiza skali i przyczyn istnienia szarej strefy w uczestniczących krajach oraz opracowanie rekomendacji, jak ją ograniczyć.

Badanie bazuje na reprezentatywnej ankiecie przeprowadzonej metodą CAVI w uczestniczących krajach. Pierwsze badanie przeprowadzono w okresie maj-czerwiec 2015 roku na Litwie, Łotwie, Białorusi, w Estonii, Polsce i Szwecji. Drugie badanie przeprowadzono w okresie marzec-kwiecień 2018 roku na Litwie, Łotwie, w Estonii, Polsce, Czechach i Szwecji.

Badanie wykonywała firma Spinter Research, próba dla Polski w obu falach przekraczała 1000 osób.

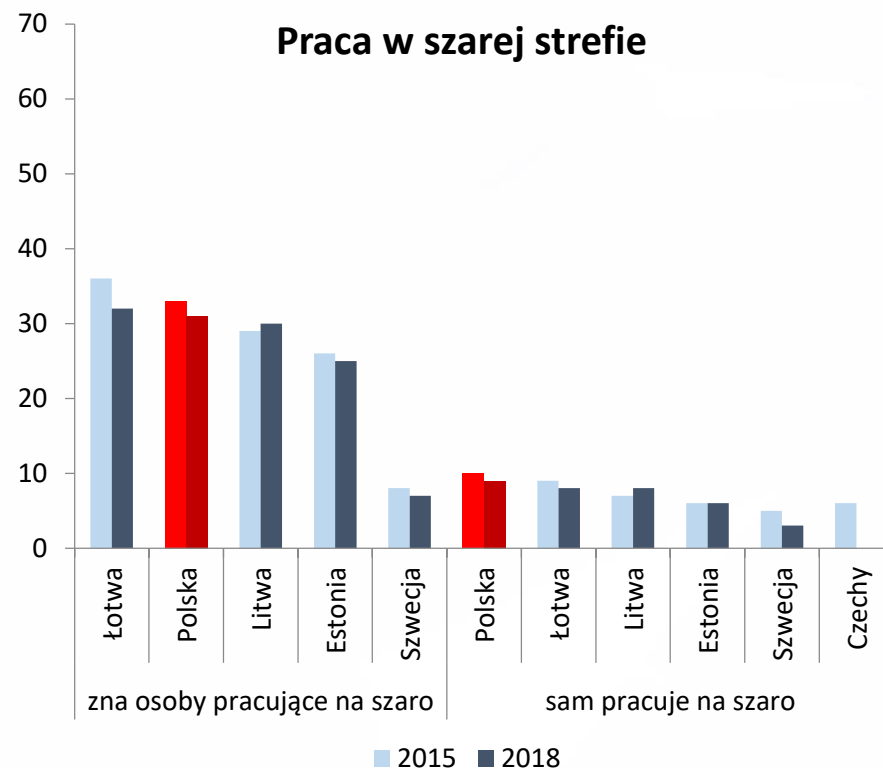
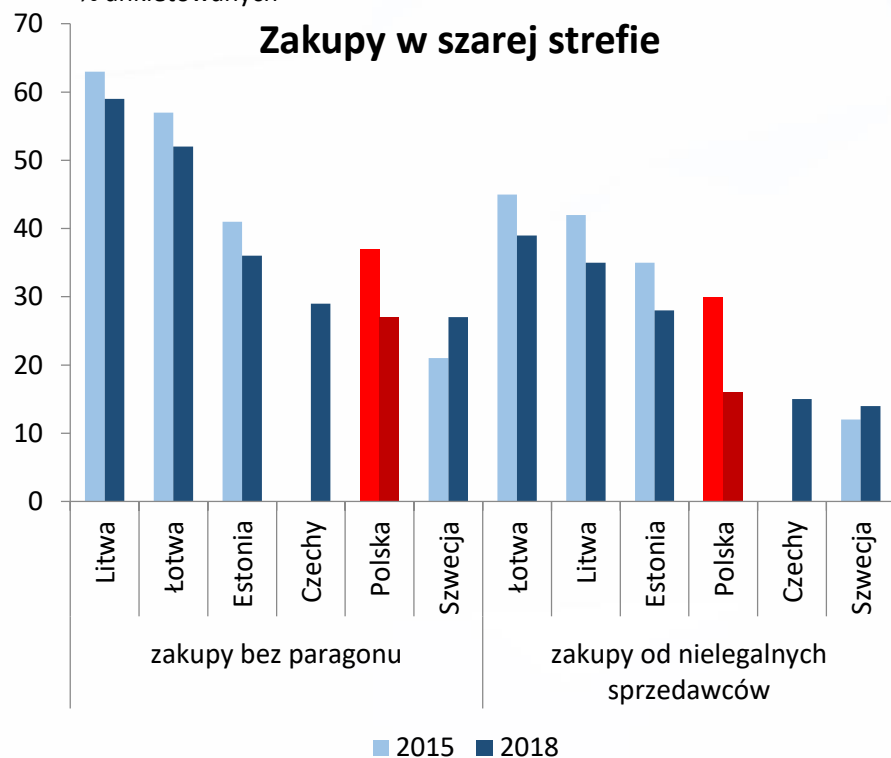
W ramach projektu ukazały się trzy raporty, w tym dwa w ramach aktualnej edycji:

- Vytautas Žukauskas (red.), 2015, [Shadow economies in Baltic Sea Region](#)
- Vytautas Žukauskas (red.), 2018, [Shadow economy: understanding drivers, reducing incentives](#)
- Vytautas Žukauskas (red.), 2019, [Reducing Shadow Economies From Drivers To Policies](#)

- We wszystkich krajach poza Szwecją spadła wielkość zakupów w szarej strefie, przy znacznie mniejszych zmianach nielegalnego zatrudnienia.
- Sprzedaż w szarej strefie w Polsce jest mniejsza niż w państwach bałtyckich (bliskość granicy z Rosją i Białorusią), na poziomie zbliżonym do czeskiego.
- W Polsce odsetek pracujących w szarej strefie należy do największych w regionie i nie uległ istotnej zmianie (uwaga: pytanie o znanych pośrednio dotyczy osób, które same wolą nie przyznawać się do pracy w szarej strefie, ale odpowiadając na pytanie wnioskują z własnych doświadczeń).

Doświadczenia ankietowanych z szarą strefą

% ankietowanych

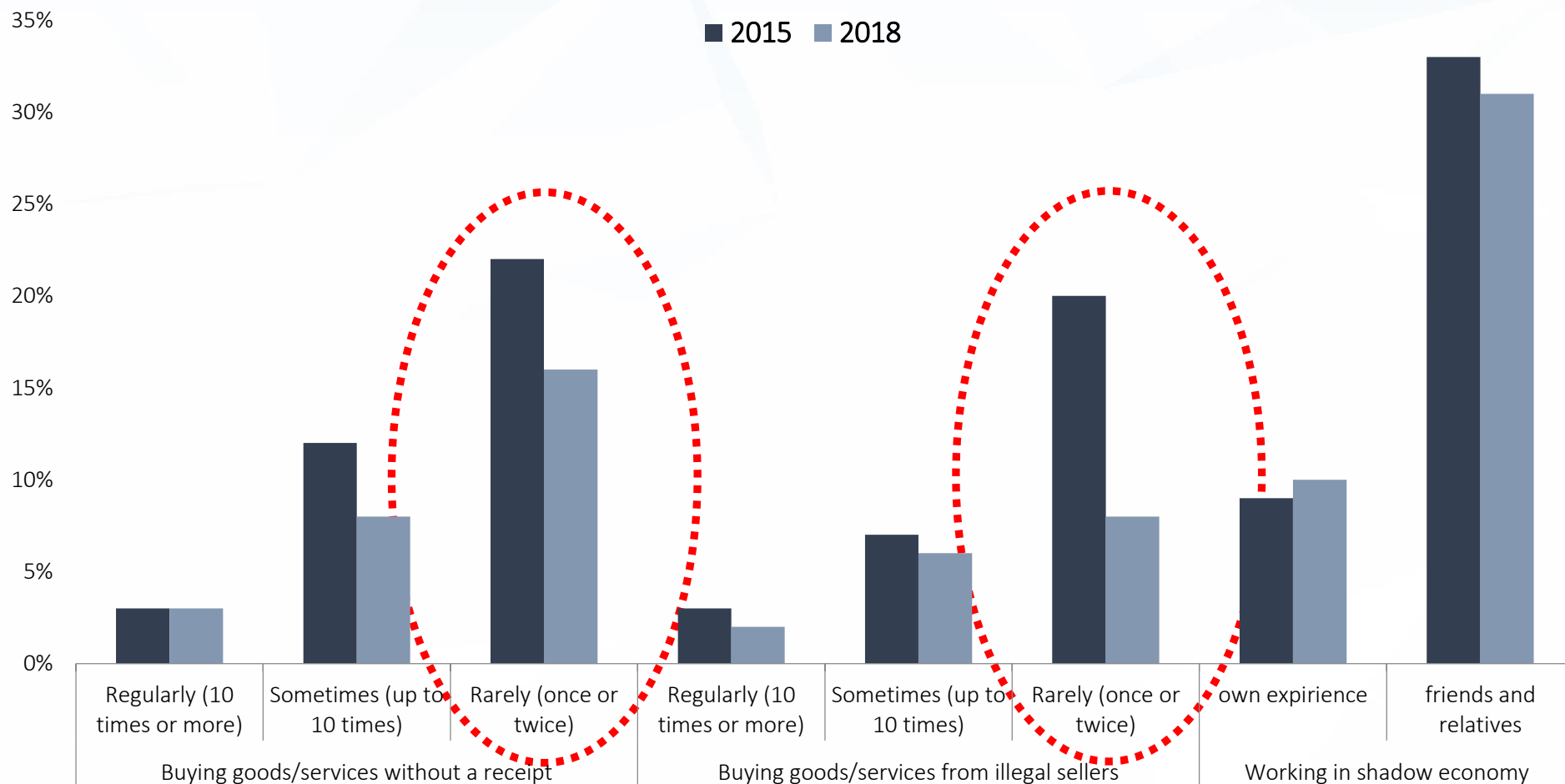

1.2 Zmiana szarej strefy 2015-2018

W Polsce przede wszystkim spadła liczba osób, które sporadycznie kupowały w szarej strefie, przy niemal niezmienionej liczbie pracujących tam. W szarej strefie częściej pracowały osoby o niższych dochodach, a jedną z głównych przyczyn były wysokie podatki. Istotne były także obawy przed wykryciem, postrzeganie surowości kary oraz brak oporów przed dawaniem łapówek.

Odsetek respondentów mających doświadczenia z szarą strefą

%

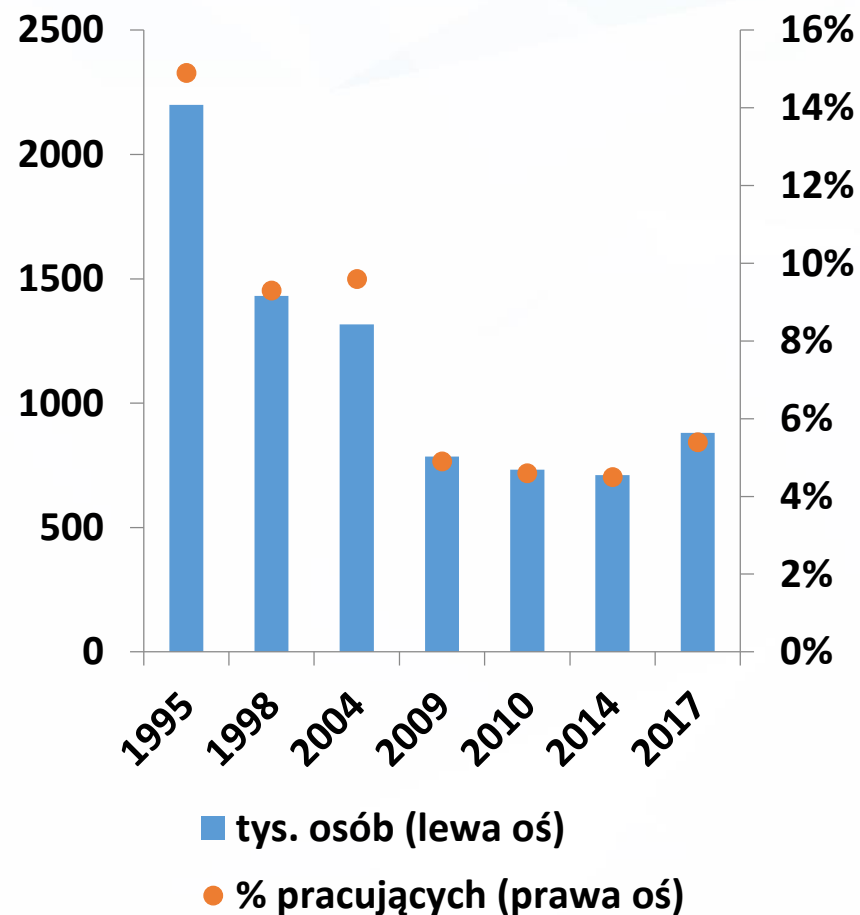
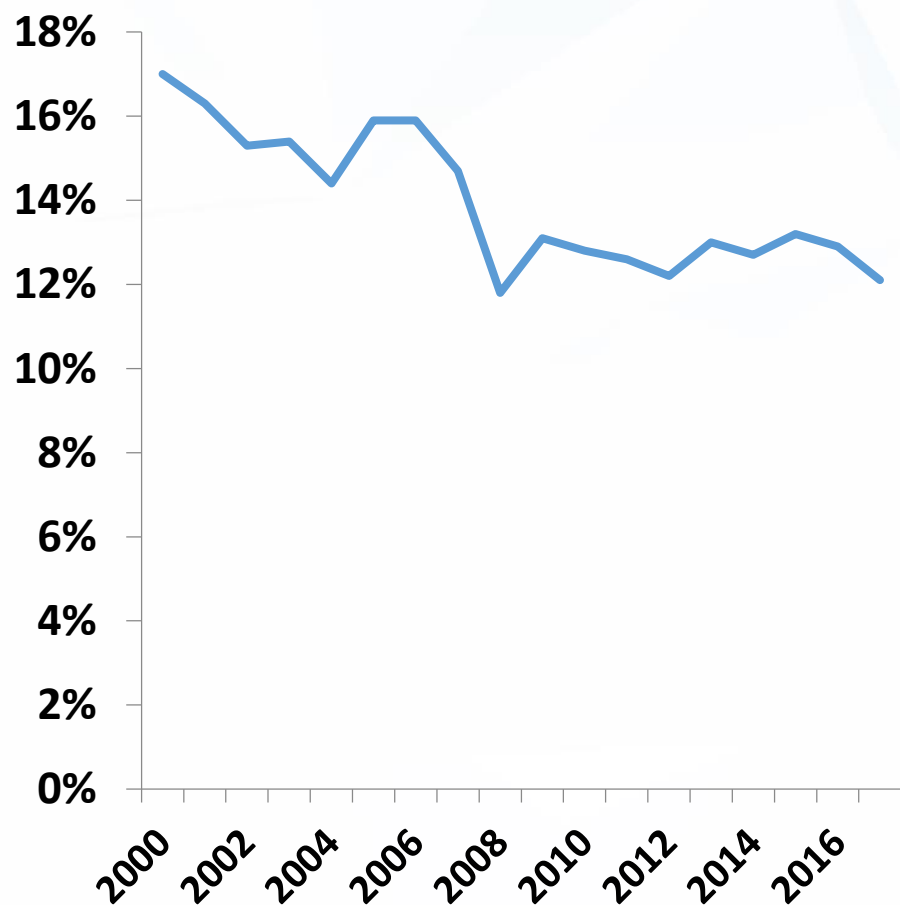

1.3 Zmiana szarej strefy 2015-2018

Szacunki GUS potwierdzają spadek szarej strefy w relacji do PKB, przy niemal nie zmienionej, a nawet lekko rosnącej liczbie osób tam pracujących.

Szara strefa

% PKB

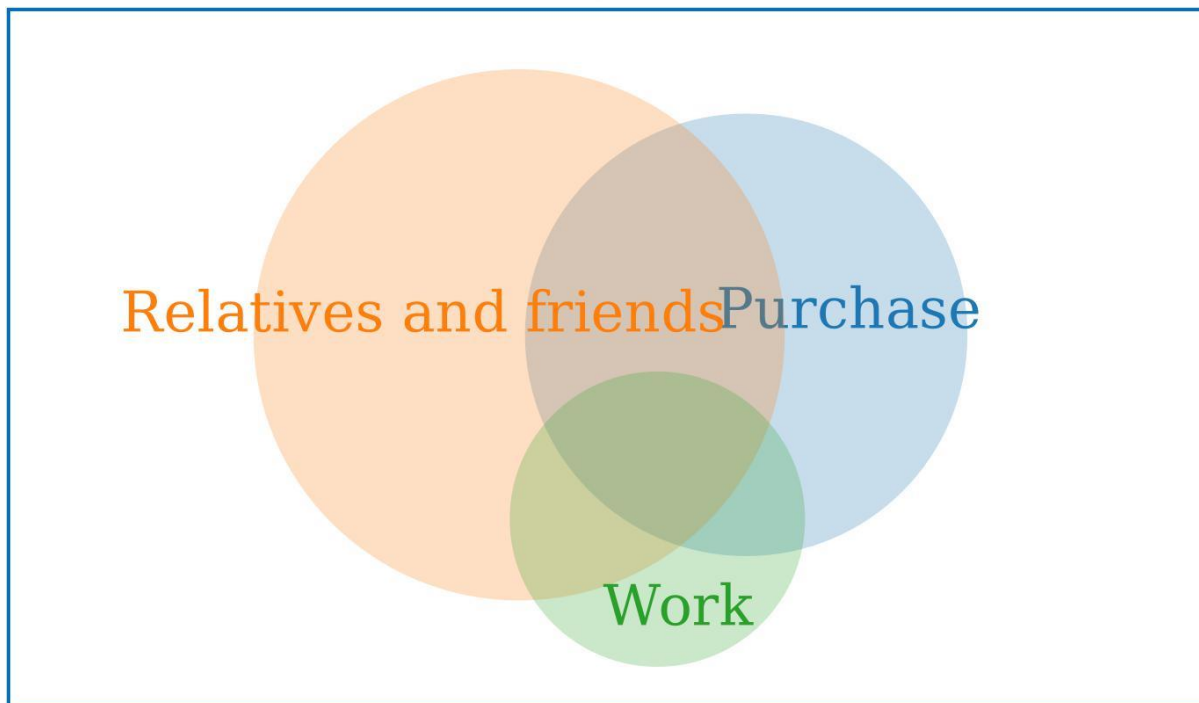

Poszczególne aspekty aktywności w szarej strefie są ze sobą powiązane:

- osoby przyznające się do pracy w szarej strefie znacznie częściej same przyznają się do zakupów tam (64% vs 26% **wśród pozostałych ankietowanych**) i częściej znają osoby tam pracujące (73% vs 36% **wśród pozostałych ankietowanych**)
- osoby kupujące w szarej strefie częściej przyznają się do pracy tam (22% vs 5% wśród pozostałych ankietowanych oraz znają więcej osób tam pracujących (55% vs 23% wśród pozostałych ankietowanych
- osoby znające kogoś pracującego w szarej strefie częściej w stosunku do pozostałych respondentów same przyznają się do pracy oraz zakupów tam (odpowiednio 18% vs 5% i 41% vs 23%).

Powiązania między różnymi aspektami szarej strefy

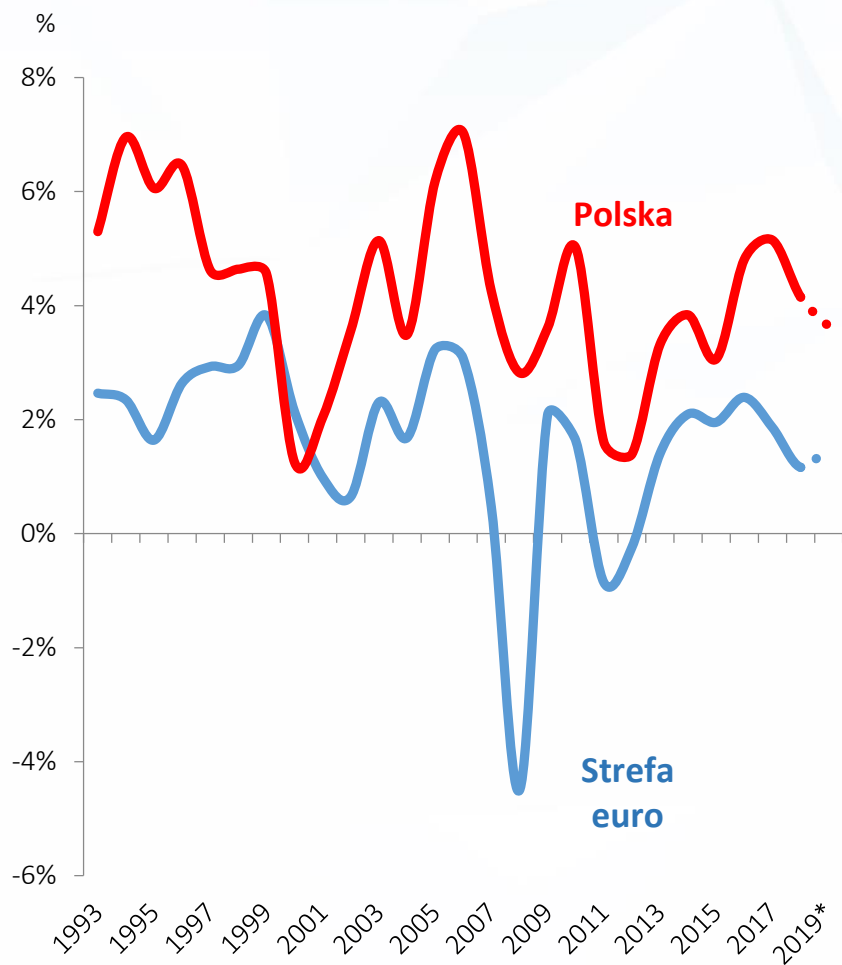
Nakładanie się odpowiedzi poszczególnych respondentów

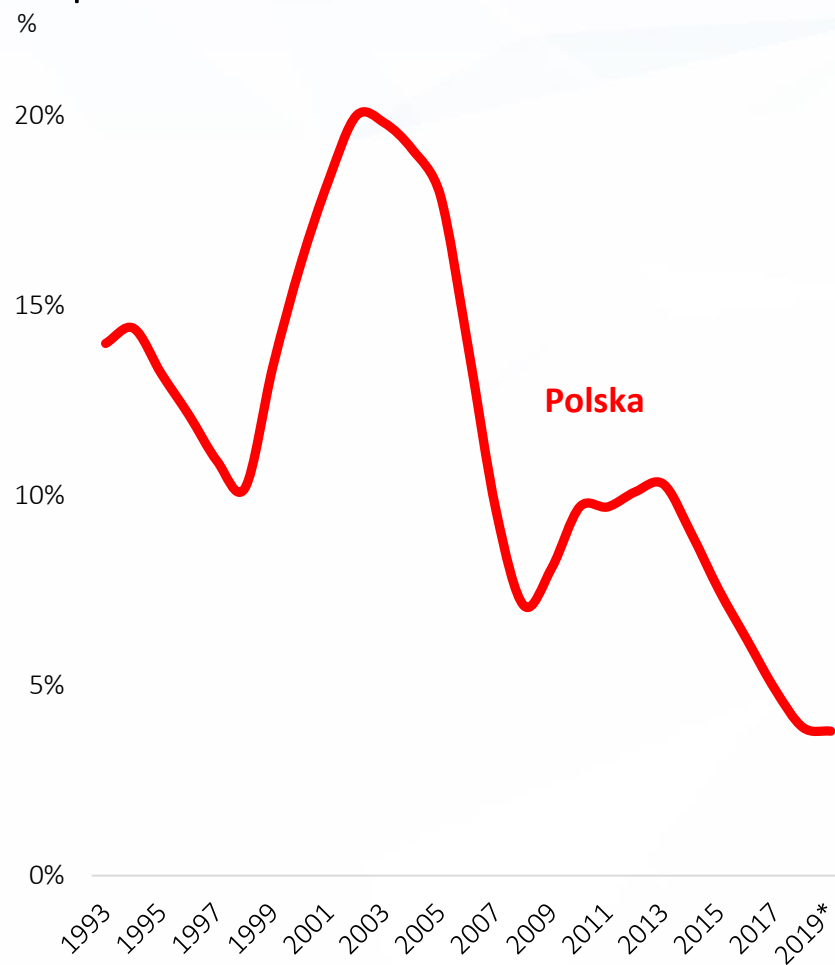
2.1 Przyczyny zmian - wpływ dobrej koniunktury

Silny wzrost głównych partnerów handlowych napędzał wzrost gospodarczy w Polsce, a dobra koniunktura w połączeniu ze starzeniem się społeczeństwa doprowadziła do rekordowego spadku bezrobocia.

Wzrost PKB

Stopa bezrobocia

Działania rządu w okresie 2015-2018 przede wszystkim koncentrowały się na ściągalności podatku VAT, zarówno zaostrezając monitoring obrotu, jak i podnosząc kary, co miało też wpływ na wielkość szarej strefy.

Wybrane działania

Wykrywanie i kontrola

- **Ograniczenie kwartalnych rozliczeń VAT**
- **Jednolity plik kontrolny** – *modyfikacja i rozszerzenie rozwiązań przyjętych przez poprzedni parlament*
- **Split payment** – *mechanizm jest stopniowo rozszerzany*
- **Monitoring transportu dóbr wrażliwych** – pakiet transportowy
- **Ograniczenie transakcji gotówkowych** *zmniejszenie limitu z 15 tys. euro do 15 tys. zł w transakcjach B2B*
- **Obowiązek podpisania umowy przed rozpoczęciem pracy**

Kary

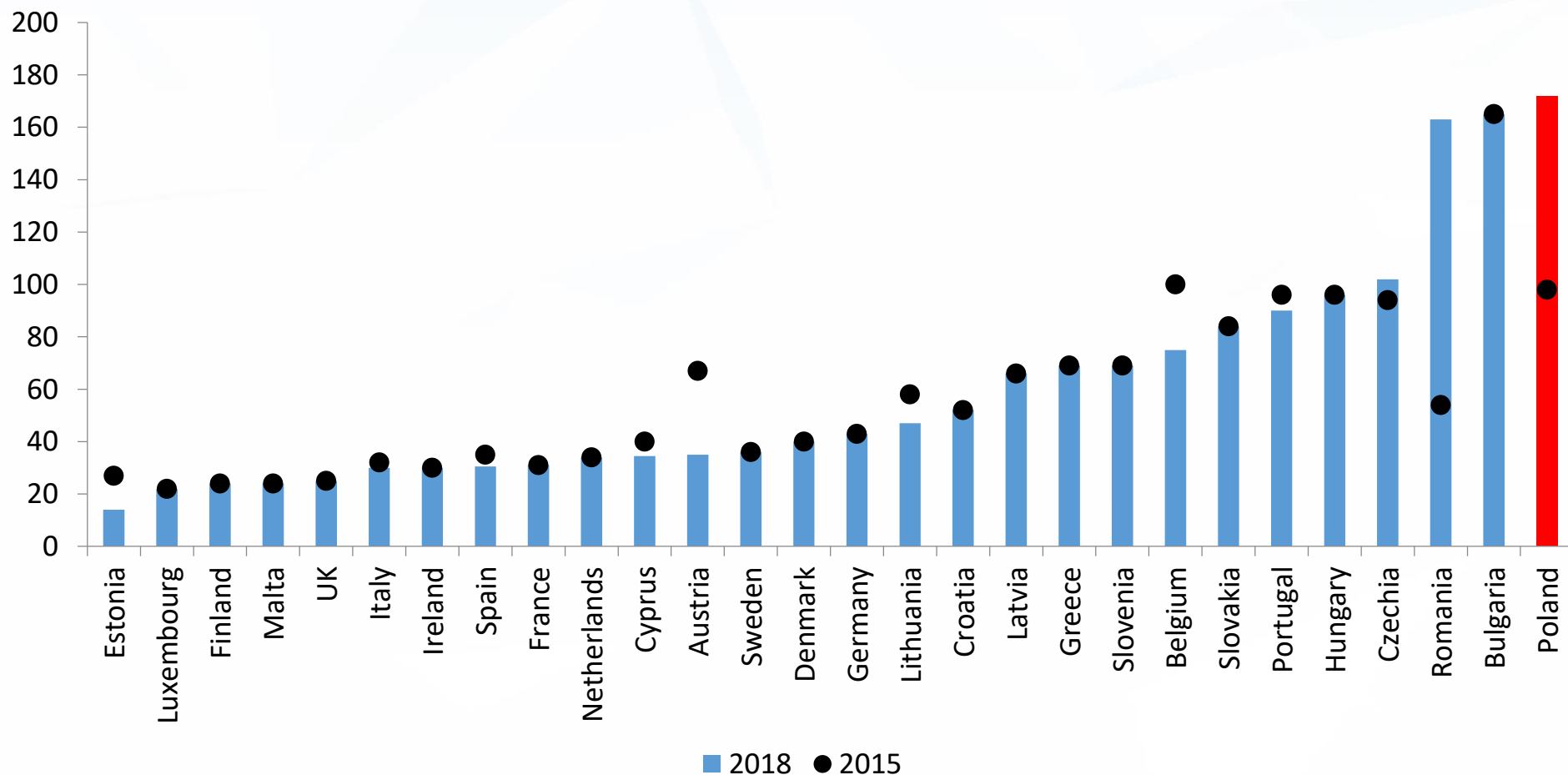
- **Kary więzienia za przestępstwa vatowskie** *do 25 lat więzienia za fałszowanie faktur powyżej 10 mln zł*
- **Rozszerzenie odpowiedzialności solidarnej** – *poszerzenie katalogu dóbr i usług, gdzie kupujący odpowiada solidarnie ze sprzedającym za VAT*
- **Przywrócenie sankcji za zawyżony naliczony VAT**
- **Konfiskata rozszerzona**

2.2 Działania rządu – koszt nowych obciążeń

Nowe regulacje zwiększyły obciążenia przedsiębiorców, sprawiając, że raportowanie VAT w Polsce jest obecnie najbardziej czasochłonne w całej UE.

Czas potrzebny na formalności związane z VAT

Godziny rocznie

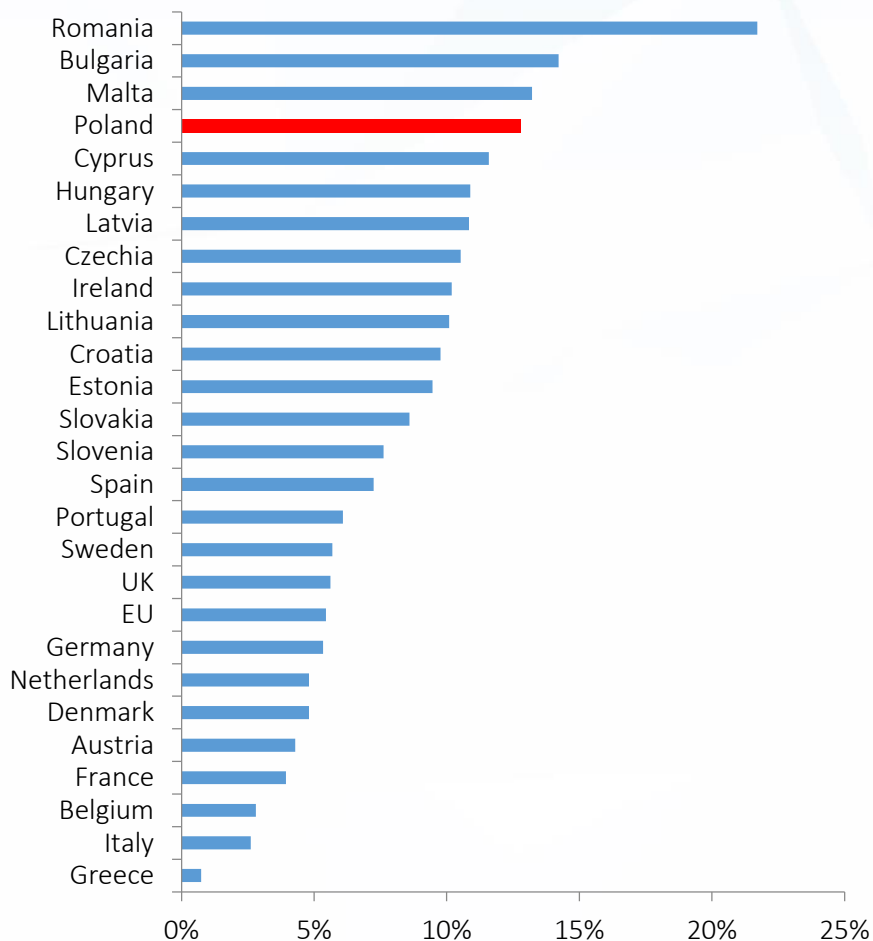

2.3. Działania rządu - efekty uboczne

Dobra koniunktura oraz nasilenie działań kontrolnych sprzyjały wzrostowi wpływów podatkowych, ale nowe obciążenia regulacyjne dla przedsiębiorstw i nieprzewidywalne zmiany prawa w połączeniu z atakiem na praworządność zniechęcały firmy do inwestowania.

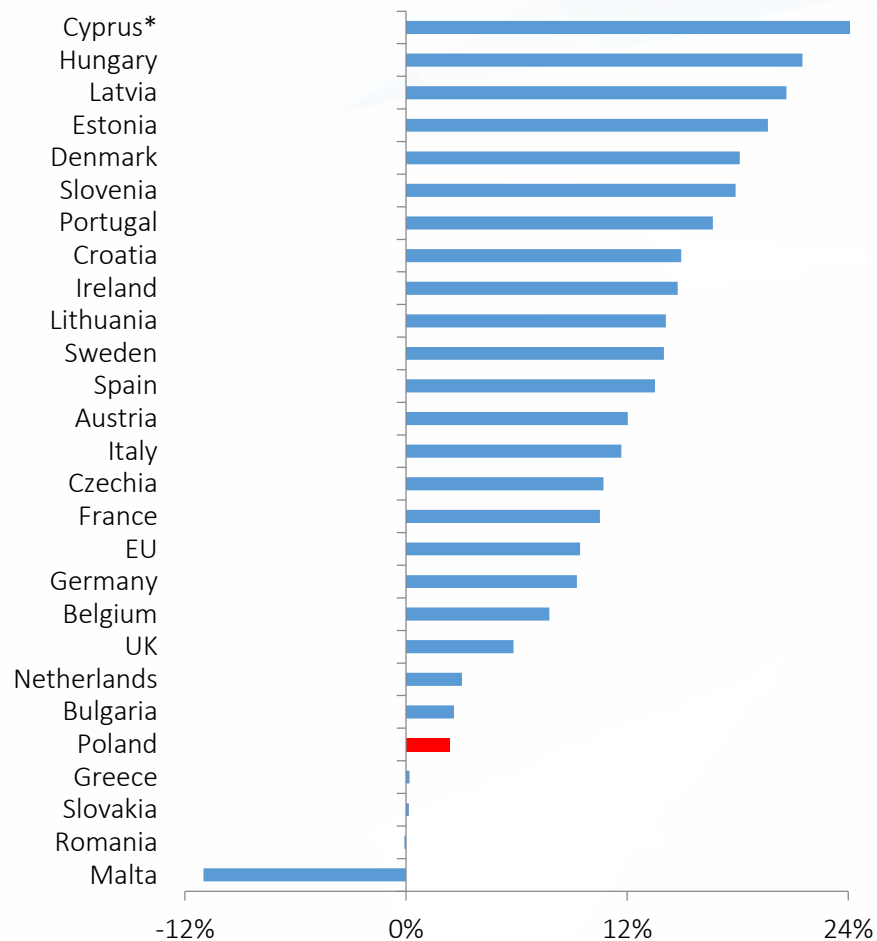
Konsumpcja

% zmiana 2015-2018

Inwestycje

% zmiana 2015-2018

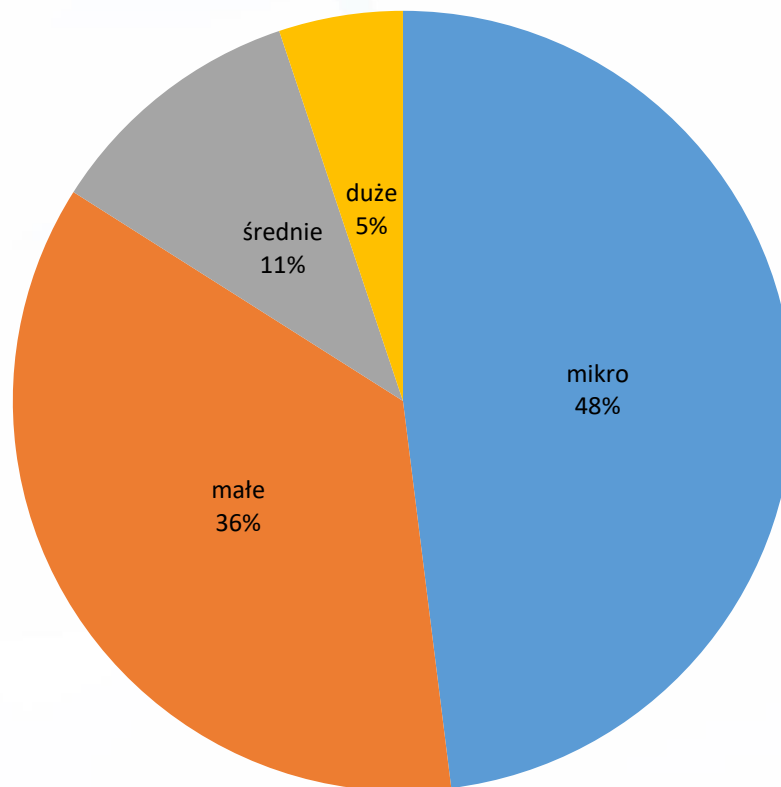

3.1 Wyzwania – wzrost płacy minimalnej

Podniesienie płacy minimalnej do 3 tys. zł (3,6 tys. zł pełnych kosztów pracodawcy), czyli 54% planowanego przeciętnego wynagrodzenia w 2021 roku wypychało najniższych pracowników do szarej strefy lub na samozatrudnienie. Dotyczyć to będzie przede wszystkim mikroprzedsiębiorstw, gdzie wydajność pracy jest niższa i już obecnie jest najwyższy odsetek pracujących na szaro.

W jakiej wielkości firmie pracowały na szaro osoby, które znasz?

% respondentów, bez osób nie potrafiących wskazać wielkości firmy

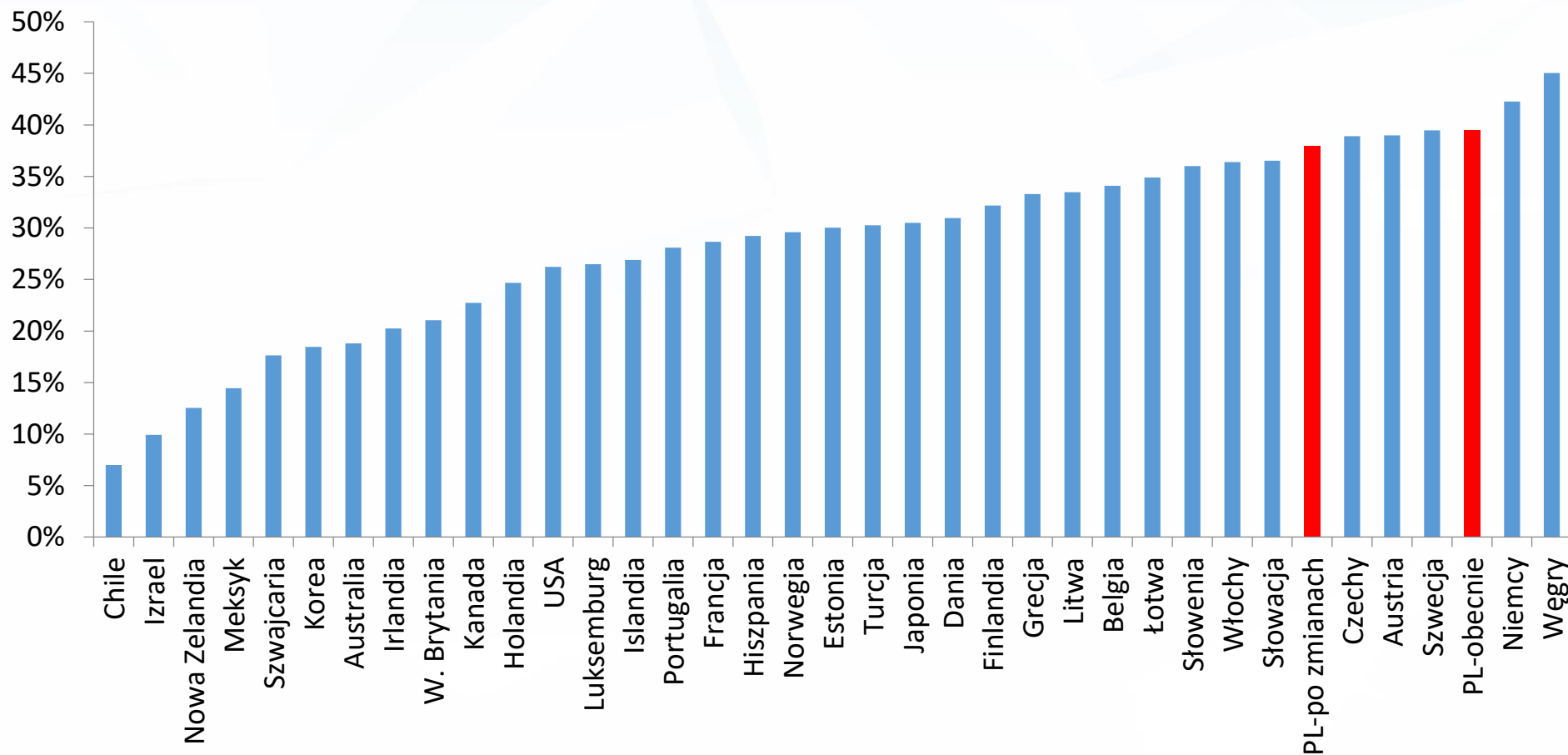

3.2 Wyzwania – wysokie opodatkowanie pracy

W Polsce obok wysokości płacy minimalnej istotnym problemem jest wysokość opodatkowania osób o najniższych dochodach, które należy do najwyższych w OECD.

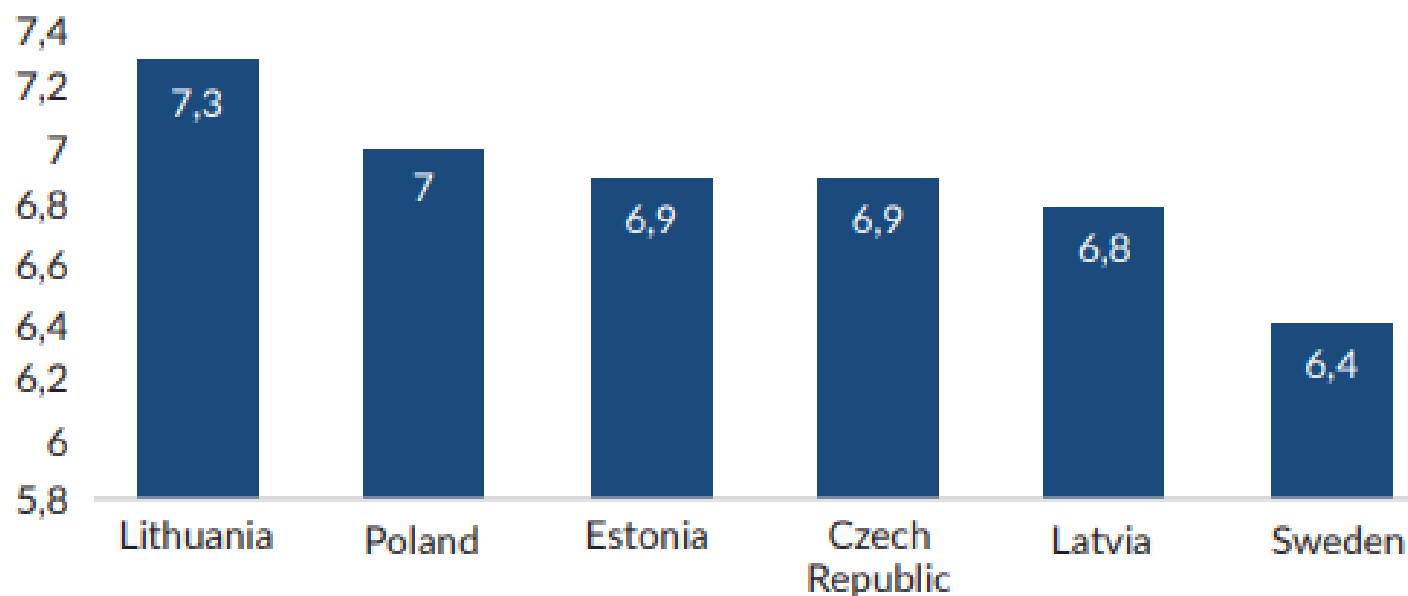
Klin podatkowy dla osoby zarabiającej połowę przeciętnego wynagrodzenia

Podatki i składki jako % pełnych kosztów pracodawcy, 2018 rok

Polacy negatywnie oceniają wysokość podatków w relacji do jakości usług publicznych, które otrzymują.

Fig. 43: What is your opinion about the level of taxes you must pay compared to the amount and quality of public services that you receive? (mean score, 2018)

On a scale from 1 to 10, where 1 means "taxes are very low" and 10 means "taxes are very high"